

Отримано: 12 листопада 2018 р.

Прорецензовано: 13 листопада 2018 р.

Прийнято до друку: 14 листопада 2018 р.

e-mail: tori.viktoriya@gmail.com

DOI: 10.25264/2415-7384-2018-7-100-107

Предко В. В. Психологічний вимір етнопонаціональної ідентичності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»* : збірник наукових праць. Острог : Вид-во НаУОА, листопад 2018. № 7. С. 100–107.

УДК 159.9

Предко Вікторія Володимирівна,
аспірант кафедри загальної психології, факультет психології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті розкрита проблематика дослідження етнопонаціональної ідентичності. Визначено її як провідну консолідуючу систему, яка об'єднує українське суспільство, надає відчуття належності та тотожності з своєю спільнотою.

Розглянуті теоретичні аспекти. Виявлені основні функції етнопонаціональної ідентичності, підкреслена її роль у збереженні державності та розвитку населення.

Представлено сконструйовану авторську методику «Психологічний вимір виявів етнопонаціональної ідентичності» для дослідження етнопонаціональної ідентичності та особливостей її виявів. Особливістю даної методики постає можливість дослідити як саме проявляється етнопонаціональна ідентичність та визначити ступінь її трансформованості, тобто чи змінився рівень її прояву за останній період часу. Охарактеризовано провідні її виміри.

Наголошено на важливості формування та підтримки позитивного рівня етнопонаціональної ідентичності для збереження самобутності українського населення та ефективного етнополітичного функціонування держави.

Ключові слова: етнопонаціональна ідентичність, етнічна соціалізація, духовність, традиції, культура, ЗМІ, мова, етносамооцінка, національні почуття, трансформованість.

Victoriia Predko,

PhD Student, Department of Psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

PSYCHOLOGICAL MEASUREMENT OF ETHNIC IDENTITY

The article deals with the problems of ethnonational identity research. It has been identified as a leading consolidating system that unites Ukrainian society, provides a sense of belonging and identity with its community.

Theoretical aspects of ethnic identity are considered. Its main functions are revealed, its role in preserving statehood and population development is emphasized.

The constructed author's technique «Measurement of the manifestations of ethnonational identity» is presented for studying ethno-national identity and peculiarities of its manifestations. The peculiarity of this method is the possibility to investigate exactly how ethno-national identity manifests itself and to determine the degree of its transformation, that is, whether the level of its manifestation has changed in the last period of time. Its leading dimensions are described. The results are displayed.

The importance of forming and maintaining a positive level of ethno-national identity is emphasized in order to preserve the identity of the Ukrainian population and the effective ethno-political functioning of the state.

Key words: ethno-national identity, ethnic socialization, dimension, manifestation, spirituality, traditions, culture, mass media, language, ethnic self-assessment, national feelings, transformation.

Постановка проблеми. В наш час проблема дослідження етнопонаціональної ідентичності постає особливо актуальною. Вона зумовлена перш за все суспільно-трансформаційними процесами українського суспільства. Наразі зростає значущість осягнення і засвоєння етнопонаціональних особливостей українського народу задля збереження його самобутності. Зростання відчуття відповідальності за долю України та посилення ролі причетності населення до подальших змін вимагають посиленої уваги до формування етнопонаціональної ідентичності.

Етнопонаціональна ідентичність провідний елемент розвитку населення. Вивчення етнопонаціональної ідентичності дозволить вирішити питання збереження державності та створить сприятливі умови для її розвитку. Позитивно сформована етнопонаціональна ідентичність необхідна умова розвитку патріотичних почуттів, виявлення відчуття національної гідності, високої етнопонаціональної самооцінки та духовної спорідненості з державою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням особливостей етнопонаціональної ідентифікації займаються М. Й. Боришевський, О. М. Васильченко, В. М. Павленко, О. І. Пенькова, Г. У. Солдато-ва, Т. Г. Стефаненко, Н. М. Лебедева. Розкривають сутність соціально-психологічні концепції етнопонаціональної ідентичності О. В. Бичко, О. В. Шевченко, О. А. Донченко, М. І. Пірента, М. А. Козловець,

І. Ю. Вільчинська. Концептуально-методологічні засади етнонаціональної ідентичності розкривають І. В. Данилюк, О. В. Вакулєнко, А. М. Львовичкіна, М. М. Махній, Л. Е. Орбан-Лембрик, Л. І. Пилипенко, Т. М. Яблонська, О. В. Савицька, Л. М. Співак, В. Б. Євтух, М. І. Обушний. Проте, на сьогодні, проблема етнонаціональної ідентичності потребує поглибленого вивчення.

Мета роботи – проаналізувати сутність поняття етнонаціональної ідентичності, виявити особливості її формування, визначити сутність функціонування. Представити сконструйовану авторську методику для дослідження особливостей психологічного виміру виявів етнонаціональної ідентичності українців.

Методи дослідження: аналіз наукових джерел, тестування (опитування), факторний аналіз, процедура визначення коефіцієнта альфа кронбаха, кореляційний аналіз, стандартизація методики.

Виклад основного матеріалу. Етнонаціональна ідентичність постає консолідуючим чинником, який формує усвідомлення причетності до своєї спільноти та постає основою суспільного життя. Вона сприяє становленню громадян-патріотів, яких об'єднує ціннісне ставлення до культури, традицій, мови та почуття національної гідності.

Етнонаціональна ідентичність – сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених етнічних та національних ідентифікаційних чинників які, з одного боку, є підставою для віднесення окремої особи чи групи людей до певної етнонаціональності, а, з іншого, їх відокремлення від іноетнічних або ж інонаціональних спільнот. Етнонаціональна ідентичність структурно складний феномен, в якому тісно переплетені і взаємодіють як етнічні, національні так і державотворчі чинники [4].

Етнонаціональна ідентичність є вирішальною і ключовою в формуванні культури етнонаціонального буття в умовах культурної глобалізації [2].

Почуття належності до спільноти виконує важливі соціальнопсихологічні функції, передусім забезпечує підпорядкування індивіда соціальній групі, а разом з тим – груповий захист. Відчуття ідентичності надає їй суб'єктові соціально значущий комплекс цінностей, символів і традицій [3].

З погляду етнічного і національного буття людини й суспільства ідентичність є свосереднім критерієм і рівнем розвитку самосвідомості людей певної нації, країни, спільноти. Цілісність етнічної ідентичності сприяє збереженню етнокультурного консенсусу з фундаментальних питань суспільно-політичного розвитку [1].

Важливість з'ясування проблеми етнонаціональної ідентичності пов'язана насамперед з тим, що в ситуації гострої соціальної нестабільності саме етнічні спільноти відіграють вирішальну роль для самозбереження індивіда чи групи, з якою він себе ідентифікує. Це багато в чому пояснює поширення сепаратизму, фундаменталізму, ксенофобії тощо, які слід розуміти як симптоми соціальної дезорієнтації, розриву тих зв'язків, з яких була сплетена звична тканина людської спільноти. Сила ксенофобії – у страху перед невідомим, тією темрявою, що може накрити людей, як тільки зникнуть кордони земель, що означають об'єктивні, постійні, позитивні межі спільної належності до якогось цілого. І ця колективна належність, бажано до груп чи об'єднань, що мають певні символи членства та знаки відмінності, нині є більш важливою, ніж будь-коли раніше, для суспільств, усі сили яких, здавалося б, об'єдналися для того, щоб зруйнувати відносини, котрі пов'язують людські істоти в різні спільноти. Саме тоді, коли суспільство занепадає, нація або етнічна група опиняється «останнім прихистком» [7].

Під час етнічної соціалізації у людей формується система уявлень про свою етнонаціональну групу, яка вміщає в собі знання про історичне минуле, традиції та звичаї, культурне надбання та ін. Завдяки цій системі людина починає відчувати себе представником певної нації, формується почуття співпричетності, усвідомлення власної тотожності з народом. Так, етнічна соціалізація, дійшовши до певного рівня, значною мірою впливає на етнонаціональну ідентичність, формуючи та підтримуючи її позитивний вияв.

Провідною ланкою етнонаціональної ідентичності виступає єдність соціуму, яка виявляється у етноментальних характеристиках. Поряд із цим, її синтезаторами виступають стимули єдності, до яких належать засоби масової інформації, символи державотворчого етносу, мова, культура, традиції та інші етнопсихологічні чинники. Характеризуючи провідні вияви етнонаціональної ідентичності, варто зазначити, вагому роль кожного з них.

Значний внесок в зміцнення і прояв етнонаціональної ідентичності роблять засоби масової інформації. Як відомо, у наш час, засоби масової інформації мають інтернаціональний характер, що призводить до стирання етнонаціональних особливостей. Вплив, який здійснюється через електронно-інформаційні технології, видозмінює менталітет, психологію народу, таким чином, що вона стає певним чином транснаціональною. Також перешкодою до утвердження етнонаціональної ідентичності постає втрата мовної ідентичності, спричинена домінуванням зарубіжних джерел інформації.

Саме тому, необхідною передумовою, для конструювання позитивної етнонаціональної ідентичності, за допомогою засобів масової інформації, постає розробка цілісної системи медійних заходів, яка виявиться спроможною протистояти впливові глобалізації. Україна потребує збереження в інформаційному просторі своєї етнонаціональної індивідуальності. Тому важливим завданням діяльності державних

засобів масової інформації постає поширення україномовної інформатизації суспільства, висвітлення подій суспільно-політичного, соціально-економічного, духовно-культурного напрямку.

Для сприятливого розвитку етнопонаціональної ідентичності мають народні звичаї та обрядові свята, які постають невід'ємною частиною повсякденного життя, завдяки яким людина засвоює механізм колективної, етнопонаціональної пам'яті.

Важливе місце займає національна культура, через неї виражається належність індивіда до певного стилю мислення і способу життя, а відтак і до самої нації. Поширення української музики, пісень, кінематографа, літератури, продуктів мистецької діяльності та культурних здобутків минулого постають суттєвим елементом у формуванні етнопонаціональної ідентичності особистості. Важливим є збереження і примноження культурних надбань, підвищення культурного виховання громадян.

З культурою та етнопонаціональною ідентичністю сильно переплітається мова. Даний етнопонаціональний чинник формує нашу етнопонаціональну ідентичність вже з перших днів життя. Мова постає провідним консолідуючим чинником адже вона надзвичайно тісно пов'язана з мисленням і психологією людини, із суспільною і масовою свідомістю, з звичаями і життєдіяльністю. Саме тому важливим є підтримка української мови, сприяння її поширенню серед населення.

Духовна сфера є важливим складником українського суспільства, адже саме вона визначає ступінь його розвитку. Духовний розвиток суспільства можна охарактеризувати як послідовну зміну якісних станів системи духовного життя в цілому та його окремих складників під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Духовне життя суспільства є складною соціальною системою, яка охоплює багатогранні процеси, явища, пов'язані з духовною сферою життєдіяльності людей. Це сукупність ідей, поглядів, почуттів, уявлень людей, процес їх виробництва, поширення та споживання, перетворення суспільних, індивідуальних ідей у внутрішній світ людини. Духовна сфера є основою формування ціннісних засад суспільства, вироблення духовних благ і задоволення духовних потреб нації та людства завдяки функціонуванню соціокультурних інститутів науки, освіти, моралі, мистецтва, релігії [6].

Формування єдиної системи цінностей згуртовують суспільство і стануть запорукою належного етнопонаціонального світоглядно-ціннісного простору та єдності держави. Саме духовні цінності є основою формування та розвитку моральних засад, адже нація, у якій нівелюються духовні цінності, приречена на загибель. Збереженню національної ідентичності також сприяє розвинута релігійність населення. Отже, важливим є збереження духовних цінностей держави, захист функціонування духовної сфери суспільства, утвердження високих моральних засад та визначення національних цінностей, які будуть сприяти сприятливому психологічному клімату та суспільному ладу.

Сукупний духовний прояв членів спільноти формується у етносамооцінку та духовну єдність, яка об'єднує окремих членів у єдину спільноту. Національна гідність, любов до рідної землі постають атрибутами етносамооцінки, тобто поваги до свого народу, своєї держави, історії, культури, мови. Етносамооцінка, в свою чергу, сприяє виробленню національних почуттів.

Національне почуття – це похідне від національної самосвідомості почуття стійкої прив'язаності до своєї нації, до традицій, звичаїв, культури, побуту, національних духовних цінностей, як слушно зазначає О. В. Савицька, національне почуття з'являється у процесі спільної життєдіяльності представників етносу, які спілкуються за допомогою однієї мови, дотримуються схожого способу життя, займають спільну територію. Національне почуття є об'єктивною категорією національної психології.

Так переживання національних почуттів сприяє ототожнення себе з членами своєї етнопонаціональної спільноти, які постають в ході становлення етнопонаціональних процесів і виявляються через прояв особистістю свого внутрішнього смислу. Саме завдяки національним почуттям, патріотизму, національній гідності можна зміцнити і сформувати етнопонаціональну ідентичність, удосконалити суспільну життєдіяльність [5].

Тобто, етнопонаціональна ідентичність формується, протягом тривалого періоду, під впливом багатьох чинників, які сприяють її позитивному вираженню, серед яких, найбільш значуще місце належить мові, культурі, історії, релігії, традиціям та уявленням про особливості національного характеру. Важливе значення належить елементам духовної сфери, внутрішньої спорідненості та близькості, національним почуттям та характеру власного ставлення до своєї етнопонаціональної належності.

В той же час, кожен з цих чинників, постає вагомим виявом етнопонаціональної ідентичності. Так, один з цих виявів, може бути виражений значно більше ніж інші, виконуючи домінуючу роль у формуванні та вираженні етнопонаціональної ідентичності. Проте всі разом вони формують потужний вияв етнопонаціональної ідентичності.

Саме тому варто дослідити кожен з них, щоб зрозуміти, що виявлено більшою мірою, на що можна опиратися, а що потребує подальшого розвитку задля поліпшення етнопонаціональної ідентичності.

Дана методика «Психологічний вимір виявів етнопонаціональної ідентичності» спрямована на дослідження етнопонаціональної ідентичності особливостей психологічного виміру виявів етнопонаціональної ідентичності українців. Особливістю даної методики постає можливість дослідити як саме проявляється

етнонаціональна ідентичність та визначити ступінь її трансформованості, тобто чи змінився рівень її прояву за останній період часу.

В первинному вигляді методика містила 166 питань, направлених на виявлення різних параметрів етнонаціональної ідентичності, проте в ході конструювання методики та перевірки валідності їх обсяг зменшився до 88 питань та 8 шкал.

Кожне питання методики має чотири варіанти відповіді, які варіюються відповідно від характеру самого питання. Апробація опитувальника була проведена на виборці 135 осіб віком від 19 до 56 років, серед яких : 45 були чоловіками, а 90 – жінками.

На першому етапі потрібно було визначити структуру опитувальника, серед усіх питань виявити шкали та визначити наскільки вони відповідають теоретичним уявленням про етнонаціональну ідентичність. Тож для вивчення конструктивної валідності було проведено процедуру факторного аналізу за методом головних компонент та обертянням «Варімакс».

Отримана модель має вісім факторів, причому вона пояснює 67,75% дисперсії відповідей, показник КМО = 0,655, а критерій сферичності Бартлетта = 94,466 зі статистичною значимістю $p=0$ (при $p \leq 0,05$). Ці показники свідчать про якість факторної моделі, тобто ці дані можуть бути проаналізовані та використані в подальшій роботі.

Було виділено 8 факторів за допомогою аналізу моменту злому на графіку ScreePlot, які в подальшому інтерпретувалися як шкали методики, що створюється. Склад кожного фактору для зручності сприйняття наведений в таблиці 1.

Для того, щоб перевірити надійність методики, було проведено процедуру визначення коефіцієнта альфи Кронбаха, за допомогою якого можна встановити внутрішню узгодженість шкал, а також узгодженість питань в кожній окремій шкалі.

Для всієї методики коефіцієнт альфа Кронбаха дорівнює 0,977 – оскільки цей показник є дуже високим, то можна зробити висновок про надійність методики.

Також був визначений коефіцієнт альфа Кронбаха, окремо для кожної шкали, щоб скомпонувати найбільш хороші питання в контексті кожної шкали та оцінити надійність кожної з них.

Для шкали «Духовність» коефіцієнт альфи Кронбаха дорівнює 0,933, що є дуже хорошим показником, а сама шкала складається з 12 питань. У шкал «Традиції» коефіцієнт альфа Кронбаха дорівнює 0,879, що також є дуже хорошим показником, який свідчить про надійність цієї шкали – вона складається з 11 питань.

Для шкали «Культура» коефіцієнт альфа Кронбаха дорівнює 0,907, що є дуже гарним показником, шкала складається з 12 питань.

За шкалою «ЗМІ» коефіцієнт альфа Кронбаха дорівнює 0,889, що є достовірним показником, а шкала складається з 13 питань.

Шкала «Мова» отримала коефіцієнт альфа Кронбаха 0,936, що є дуже хорошим показником, а шкала складається з 12 питань.

Таблиця 1

Факторна структура методики

Фактор/Шкала	Складові питання
Духовність	1. Для українців характерно вірити у вищі ідеали. 2. Я вважаю, що українцям притаманна висока духовність 3. Я не відчуваю жодної духовної спорідненості з державою. 4. Україна духовно мені близька. 5. З впевненістю можу сказати, що відчуваю духовну спорідненість з своєю державою. 6. Останнім часом, я відчуваю сильний міцний духовний зв'язок з культурою країни. 7. Духовний аспект займає значне місце у життєдіяльності українців 8. Особливістю українців є їх моральна спрямованість. 9. Культура українців пронизана духовністю. 10. Яка б не була ситуація у країні, духовно я завжди залишаюся вірним Україні. 11. Відпочиваючи, чи від'їжджаючи за кордон, з часом, я відчуваю тугу за Україною. 12. Духовність єднає Україну.
Традиції	1. Я святкую українські традиційні свята, дотримуючись традиційних обрядів у ці дні. 2. Українці, які мешкають за кордоном, мають дотримуватися рідних традицій, обрядів та звичаїв. 3. Я знаю давні українські свята. 4. Українські традиції та звичаї давно себе зжили і не несуть ніякої цінності. 5. Сьогодні немає сенсу дотримуватися українських народних традицій. 6. Інколи мені хочеться жити в давні часи, щоб відчути українські традиції повною мірою. 7. Мене дратують українські звичаї та традиції. 8. Україна не має гідних звичаїв та традицій. 9. Своїх дітей я буду виховувати згідно українських традицій та звичаїв. 10. Справжньому українцю варто знати звичаї та традиції своєї держави. 11. Коли я виконую традиційні обряди, то відчуваю спорідненість з українським народом та Україною.

Продовження Таблиці 1

Культура	1. Мені дуже подобається, що наукову літературу зараз активно видають та перекладають українською мовою. 2. Українська культура зараз здобула значного розвитку. 3. Я читаю українську літературу. 4. Я слухаю українську музику. 5. Мені подобається українська музика. 6. Останнім часом, українська культура вийшла на новий рівень. 7. Останнім часом, я надаю перевагу українській музиці. 8. Українські пісні особливо гарні. 9. Зараз в Україні досить багато українських культурних діячів. 10. Останнім часом, я слухаю українські гурти. 11. Радіо, телебачення я переважно дивлюся(слухаю). 12. Зараз Україна виходить на новий культурний рівень.
ЗМІ	1. Українські ЗМІ – провідні джерела інформації. 2. Я купую товари українського виробника. 3. Наша держава має сприяти об'єднанню українців, шляхом розповсюдження інформації про особливості життєдіяльності нашого народу. 4. Я помітив що більшість ТВ-шоу зараз проводять виключно українською мовою. 5. Я погоджуюся з рішенням не підтримувати російські соц. мережі в Україні. 6. Телебачення має бути виключно українською мовою. 7. Останнім часом, я став більше звертати увагу на українські ЗМІ. 8. Я використовую українські інтернет-портали. 9. Я надаю перевагу українській пресі. 10. Я цікавлюся політичними новинами. 11. Україна має блокувати російську пропаганду. 12. Я вважаю, що блокування Яндексіві вірне рішення. 13. Українські ЗМІ сприяють інтеграційному процесу.
Мова	1. Українці повинні обов'язково говорити українською. 2. Мова є визначальним фактором до визначення себе українцем. 3. Дуже важливо, щоб в Україні домінувала лише українська мова. 4. Я переходжу на російську, якщо до мене звернулися російською. 5. Я розмовляю українською мовою. 6. Українська мова для мене -.. 7. Мені подобається, що зараз українці більшою мірою почали розмовляти українською. 8. Це не важливо якою мовою спілкуються українці. 9. Своїх дітей я буду привчати розмовляти українською. 10. Важливим завданням соціальних інститутів поширювати українську мову. 11. Мовне питання мене не цікавить. 12. Якби завтра всі українці заговорили українською це б вплинуло на розвиток країни.
Етносамооцінка	1. Якби я мав вибір, то всеодно б народився українцем. 2. Українці дуже наполеглива нація. 3. Бути українцем для мене честь. 4. Я вважаю Україну пропащою. 5. Українці дуже розумна нація. 6. Я вважаю Україну міцною і сильною державою. 7. Найбільше український народ характеризує такий вислів.. 8. Мене дуже ображає, якщо хтось каже про українців погані речі. 9. З роками я став більше відчувати себе українцем. 10. Україна для мене важлива. 11. Насправді мене засмучує моя країна і моє походження. 12. Відпочиваючи за кордоном, я завжди зазначаю що я українець. 13. Останнім часом, я відчуваю натхнення коли думаю про Україну та своє походження.
Національні почуття	1. Я вважаю себе патріотом. 2. Я відчуваю стосовно своєї держави. 3. Зараз я більше відчуваю себе українцем ніж будь коли. 4. Те що зараз відбувається в Україні, мене дуже хвилює. 5. Доля моєї країни мені не байдужа. 6. Останнім часом мої національні почуття. 7. Для моєї країни я б.. 8. Після подій 2014 року я відчуває особливе ставлення до України. 9. Я відчуваю сором за те що я українець. 10. Заради перспективного майбутнього України я пішов би на великі кроки. 11. Я підтримую бійців АТО. 12. Мене непокоїть доля України. 13. Останні драматичні події зміцнили мій зв'язок з Україною. 14. Я відчуваю почуття обов'язку стосовно своєї держави.

Продовження Таблиці 1

Трансформованість	1. Останні драматичні події зміцнили мій зв'язок з Україною. 2. Останнім часом, українська культура вийшла на новий рівень. 3. Останнім часом, я надаю перевагу українській музиці. 4. Останнім часом, я відчуваю сильний міцний духовний зв'язок з культурою країни. 5. Останнім часом, мої національні почуття.. 6. Останнім часом, я слухаю українські гурти. 7. Останнім часом, я став більше звертати увагу на українські ЗМІ. 8. Останнім часом, я відчуваю натхнення коли думаю про Україну та своє походження. 9. З роками я став більше відчувати себе українцем. 10. Останнім часом, я відчуваю сильний міцний духовний зв'язок з культурою країни. 11. Після подій 2014 року, я відчуває особливе ставлення до України. 12. Раніше я ніколи не надавав особливого значення тому що я українець. 13. Зараз я більше відчуваю себе українцем ніж будь коли.

У шкалі «Етносамооцінка» коефіцієнт альфа Кронбаха дорівнює 0,909, що є дуже хорошим показником надійності, а шкала складається з 13 питань.

Для шкали «Національні почуття» коефіцієнт альфа Кронбаха дорівнює 0,923, що підтверджує надійність, а шкала складається з 14 питань.

Для шкали «Трансформованість» коефіцієнт альфа Кронбаха дорівнює 0,877, що вказує на надійність, а шкала в кінцевому вигляді складається з 13 питань.

Для підтвердження внутрішньої конструктивної валідності був проведений кореляційний аналіз між шкалами методики. Проінтерпритовані дані наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Кореляції між шкалами тесту

	Духовний компонент	Традиції	ЗМІ	Мова	Національні почуття	Трансформованість	Етносамооцінка	Культура
Загальний рівень етнічної ідентичності	0,715	0,815	0,741	0,767	0,791	0,722	0,741	0,74
<i>r</i> (статистична значимість)	0	0	0	0	0	0	0	0

*при $p \leq 0,05$.

Також в ході кореляційного аналізу було визначено, що між всіма шкалами методики наявні кореляційні зв'язки різної сили.

Виявлено, що шкали корелюють одна з одною, а також корелюють з загальним рівнем етнічної ідентичності. На основі цього можна зробити висновок про те, що шкали вимірюють ту ознаку, на яку спрямована методика.

Для визначення зовнішньої валідності було проведено кореляційний аналіз між окремими шкалами методики, яка конструюється, та вже існуючими й окремими їх шкалами.

Зокрема, було використано дві шкали з опитувальника на визначення етнічної ідентичності О. Л. Вакуленка «Опитувальник на визначення етнічної ідентичності».

Так, між шкалою «Фольклорна пам'ять та моральні коди», методики «Опитувальник на визначення етнічної ідентичності» і шкалою «Традиції», конструйованої методики, наявна позитивна кореляція середньої сили на рівні 0,591 зі статистичною значимістю $p = 0,049$ ($p \leq 0,05$).

Також наявні кореляційні зв'язки між шкалою «Мова» методики, яка конструюється та шкалами: «Мовна обумовленість етнічності» методики «Опитувальник на визначення етнічної ідентичності» і шкалою «Мова спілкування» методики дослідження ідентитету ЗМІ за Б. Андерсоном. Так, між шкалою «Мовна обумовленість етнічності» та шкалою «Мова» даної методики є кореляція на рівні 0,405 зі статистичною значимістю $p=0,02$ ($p \leq 0,05$), між шкалою «Мова» та шкалою «Мова спілкування» методики дослідження ідентитету ЗМІ за Б. Андерсоном є кореляція на рівні 0,53 зі статистичною значимістю $p=0,025$ ($p \leq 0,05$).

Між шкалою «ЗМІ» методики ідентитету ЗМІ, за Б. Андерсоном, та шкалою розробленої методики «ЗМІ» наявний кореляційний зв'язок на рівні 0,532 зі статистичною значимістю $p=0,039$ ($p \leq 0,05$).

Також між шкалою «Етноафіліативні тенденції» та шкалою «Етносамооцінка», конструйованої методики, наявний кореляційний зв'язок на рівні 0,561 зі статистичною значимістю $p=0,011$ ($p \leq 0,05$).

Отже, отримані позитивні кореляції шкал сконструйованої методики з іншими методиками свідчать про хорошу зовнішню валідність, а також про те, що вони адекватні для дослідження поставлених перед ними задач.

Таким чином можна стверджувати, що розроблена методика «Психологічний вимір виявів етнопонаціональної ідентичності» спрямована на дослідження загального рівня етнопонаціональної ідентичності, трансформованості та визначення особливостей її вияву, як то в духовності, культурі, мові, ЗМІ, традиціях, етносамооцінці та національних почуттях.

Для того, щоб визначити які саме бали слід відносити до кожного з рівнів загальної етнопонаціональної ідентичності та окремо її виявів, було проведено стандартизацію методики. Для переводу сирих балів було обрано станаїни через їх універсальність та зручність в користуванні. Отримані межі наведені в таблиці 3.

Таблиця 3

Межі рівнів шкал етнопонаціональної ідентичності

Станаїни	Рівні	Духовний компонент	Традиції	ЗМІ	Мова	Національні почуття	Трансформованість	Етносамооцінка	Культура	Етнічна ідентичність
1	низький	16-20	18-23	16-24	16-18	19-22	11-15	16-23	16-23	153-184
2		21-25	24-27	25-28	19-21	23-26	15-17	24-28	24-28	185-208
3		26-30	28-31	29-32	22-26	27-31	18-20	29-33	29-32	209-235
4	середній	31-34	32-34	33-37	27-33	32-36	21-23	34-37	33-37	236-260
5		35-39	35-38	38-41	34-38	37-40	24-26	38-41	38-42	261-289
6		40-43	39-41	42-45	39-43	41-44	27-30	42-46	43-45	290-315
7	високий	44-47	42-48	46-51	44-48	45-48	31-33	47-51	46-49	316-341
8		48-52	49-53	52-54	49-53	49-53	34-37	52-54	50-54	342-360
9		53-57	54-57	55-57	54-57	54-57	38-42	55-57	55-57	361-376

Отже, межі етнопонаціональної ідентичності визначаються за такими рівнями (як видно з таблиці 3):

- 1) низький рівень надається значенням від 153 до 235;
- 2) середній рівень надається значенням від 236 до 315;
- 3) високий рівень надається значенням від 316 до 376.

Абсолютно таким же чином можна прорахувати рівні для відповідей з кожної шкали методики.

Висновок. Етнопонаціональна ідентичність – це феномен, який об'єднує українське суспільство як наслідок поєднання явищ етнічного і національного в єдине ціле. Усвідомлення власної етнопонаціональної ідентичності, себе як представника етносу, а водночас і нації, забезпечує оптимальну адаптацію суб'єкта до умов соціального буття. Саме тому важливим завданням постає вивчення особливостей етнопонаціональної ідентичності.

Було створено методику «Психологічний вимір виявів етнопонаціональної ідентичності», яка спрямована на дослідження етнопонаціональної ідентичності особливостей психологічного виміру виявів етнопонаціональної ідентичності українців. Особливістю даної методики постає можливість дослідити як саме проявляється етнопонаціональна ідентичність та визначити ступінь її трансформованості, тобто чи змінився рівень її прояву за останній період часу

Вона складається з 88 питань та 8 шкал, причому шкала етнопонаціональної ідентичності винесена окремо та рахується за допомогою суми балів зі шкал. В апробації методики прийняло участь 135 осіб, 45 чоловіків та 90 жінок.

Були визначені шкали методики за допомогою факторного аналізу, після чого проведено перевірку надійності кожної шкали за допомогою обчислення коефіцієнту альфа Кронбаха. За допомогою кореляційного аналізу між шкалами методиками було доведено внутрішню узгодженість, а за допомогою кореляційного аналізу з іншими методиками було доведено і зовнішню валідність. Кінцевим результатом стала стандартизація методики за допомогою переводу балів в станаїни, визначення меж для рівнів вираженості кожної шкали окремо та для показника етнопонаціональної ідентичності загалом.

Урахування досліджуваних чинників, елементів вияву етнопонаціональної ідентичності, необхідне для формування етнопонаціональної ідентичності. Етнополітика має сприяти ефективності функціонування діяльності державних інститутів етнічної соціалізації, поширенню традицій та культурних надбань, задля становлення, в громадян України, нероздільності відчуття національної та державної належності.

Перспективою подальших досліджень постає поглиблений аналіз особливостей етнопонаціональної ідентичності. Розробка ієрархії реально існуючих етнічних ознак, індикаторів самоідентифікації особистості з етносом. Варто провести детальний розгляд кожного з зазначених елементів вияву етнопонаціональної ідентифікації для більш повного та глибокого розуміння особливостей етнопонаціональної ідентифікації

ції українців в сучасних умовах трансформації суспільства, які супроводжуються сучасними процесами державотворення.

Література:

1. Вільчинська І. Ю. Етнічна та національна ідентичність сучасної української молоді: автореф. дис. канд. політ. наук : спец. 23.00.05 «Етнополітологія». К., 2002. 20 с.
2. Воронкова В. Г. Місце і роль України в глобалізаційних процесах сучасності. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2009. № 37. С. 16–32.
3. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
4. Обушний М. І. Етнонаціональна ідентичність в контексті формування української нації: автореф. дис на здобуття наук. ступеня док. політ. наук: спец. 23.00.05 «Етнополітологія та етнодержавознавство» К., 1999. 34 с.
5. Савицька О. В., Співак Л. М. Етнопсихологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Каравела, 2011. 264 с.
6. Узденова Ю. Теоретико-методологічні засади дослідження національної безпеки в духовній сфері. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. № 4. С. 80–88.
7. Хобсбаум Е. Принцип этнической принадлежности и национализм в современной Европе. *Нации и национализм* / Б. Андерсон, О. Бауэр, М. Хрох и др. ; пер с англ. и нем. Л. Е. Переяславцевой, М. С. Панина, М. Б. Гнедовского. М.: Праксис, 2002. С. 332–347.